

Dagboek van een kabinetsformatie

---

door Jan CEULEERS,

Docent Vrije Universiteit Brussel.
Redactiesecretaris Belgische Radio en Televisie.

★

Ten geleide.

1976 werd afgesloten met een moeizaam verlopend overleg tussen de gemeenschappen. Onderschat, maar niettemin uiterst belangrijk, was de rol van de toenmalige BSP-voorzitter Willy Claes : zijn bereidheid deel te nemen aan een afzonderlijk beraad van de Vlaamse partijvoorzitters heeft een omwenteling in de Belgische politieke tradities mogelijk gemaakt, nl, de intrede van de gemeenschapspartijen VU en FDF in het kabinet.

De positieve instelling van Willy Claes t.a.v. een Vlaams front was al tot uiting gekomen bij vroegere contacten onder de Vlaamse partijvoorzitters tot voorbereiding van het gemeenschapsoverleg (17 juli, 26 oktober en 9 november 1976).

Van zijn kant heeft VU-voorzitter Hugo Schiltz in het najaar van 1976 op uitgebreide schaal gesprekken gevoerd met vooraanstaanden uit de economische en financiële wereld en de christelijke vakbondskringen. Welwillend werd daar zijn pleidooi beluisterd voor het spoedig opzetten van een kabinet van christendemokraten, socialisten en Volksunie, zonder liberalen en zonder FDF-RW.

Sinds het jaareinde van 1976 onderhielden Willy Claes en kort daarop ook André Cools geregeld contact met de VU-voorzitter en, minder systematisch weliswaar, met RW-voorzitter Paul-Henry Gendebien en FDF-voorzitter Léon Defosset. Toen de kabinetscrisis uitbrak in maart 1977 waren Claes en Schiltz in nauwe voeling met elkaar en tijdens de aansluitende verkiezingscampagne preees de Vlaamse socialistische partijvoorzitter openlijk de VU aan als mogelijk regeringspartner.

Aan Franstalige kant groeide de toenadering tussen FDF-voorzitter Léon Defosset en de PSB. Defosset sprak met André Cools af dat geen van beiden of allebei samen aan een nieuw « Steenokkerzeel » zouden deelnemen.

Net vóór de ontbinding vonden de oppositiepartijen, Nederlandstalige en Franstalige, elkaar kortstondig naar aanleiding van hun verzet tegen de houding van de eerste-minister met betrekking tot de verklaring van grondwetsherziening.

Werkwijze.

Voor de samenstelling van dit dagboek hebben wij uitvoerige gesprekken kunnen voeren met de protagonisten aan de hand van hun persoonlijke notities over het beraad. Bereidheid tot spreken hebben wij vooral (maar niet uitsluitend) aan Vlaamse zijde gevonden.

Zo is het ons mogelijk gemaakt een vrij nauwkeurig verslag op te stellen van het verloop der gebeurtenissen, die na 17 april hebben geleid tot de eedaflegging op 3 juni 1977 van het kabinet Tindemans V.

Eerste deel : DE PARTNERRUIL

Zondag, 17 april.

Verkiezingsdag

Om 1 uur 's namiddags worden de stembureaus gesloten. De verwachting is dat de teloperaties sneller dan voorheen zullen verlopen, zodat al vroeg in de avond de trends zich zullen aftekenen. De vooraanstaande politici zijn tegen 10 uur 's avonds in de televisiestudio's uitgenodigd voor hun commentaar.

Enkele dagen tevoren heeft VEV-afgevaardigd-beheerder *Vaast Leysen* enkele CVP- en PVV-prominenten voorgesteld de eerste verkiezingsuitslagen in zijn woning in Antwerpen af te wachten. Frans Grootjans, Herman Vanderpoorten, Willy de Clercq, Wilfried Martens, en later in de namiddag ook Leo Tindemans en Jos Chabert zijn op die uitnodiging ingegaan.

Vrij snel liggen de grote trekken van de verkiezingsuitslag vast : winst voor CVP-PSC, BSP-PSB en PRLW, verlies voor RW, PVV en VU ; het FDF houdt stand.

PVV-voorzitter *Frans Grootjans* geeft omstreeks 11 u 's avonds in de televisiestudio's het gevoel verlies van zijn partij toe en stelt dat « de overwinnaars, nl. *christendemokraten en socialisten*, nu maar zelf moeten proberen een *meerderheid* te vormen ; als die twee willen samengaan, kan niemand ze daar van afbrengen ».

Maandag, 18 april.

BSP-bureau : wij zijn bereid.

14 u 00. — Aan Waalse zijde wordt sterk aangedrongen op regeringsbereidheid. Medevoorzitter *André Cools* wenst het verloop van de gebeurtenissen niet af te wachten uit vrees dat de CVP de socialisten buiten spel zal zetten. Daarom stuurt hij aan op *voorbereidende besprekingen met het FDF en de VU*. Hij wordt daarin gesteund door *Jean-Maurice Dehousse* en *Ernest Glinne*.

Aan Vlaamse zijde wordt *voorbehoud* gemaakt tegen contacten met de gemeenschapspartijen. *Wim Geldolf*, *Jef Ramaekers*, *Willy Calewaert* en *Jos van Eynde* kunnen vooral het FDF niet als onderhandelingspartner aanvaarden, ook omdat daardoor de CVP in een moeilijke positie wordt gedrukt. Ze dringen aan op « *normale onderhandelingen* » met de *christendemokraten* alleen.

In de persmededeling wordt gezegd dat de BSP « bereid is om haar verantwoordelijkheid op zich te nemen in het raam van een regeringsactie ». Er wordt herinnerd aan de nood aan dringende en diepgaande hervormingen van de instellingen en aan economische structuurhervormingen. Daarom wenst de BSP « dat er een brede parlementaire meerderheid tot stand komt ».

Tijdens de persconferentie verduidelijkt medevoorzitter *Willy Claes* dat met een « brede parlementaire meerderheid » wel degelijk een *tweederde meerderheid* wordt bedoeld.

(Op maandag 18 april was het niet zeker of mathematisch een christendemocratisch-socialistisch kabinet met een tweederde meerderheid mogelijk zou zijn. Er waren twijfels over twee zetels in Henegouwen, die in eerste instantie aan de KPB schenen toe te vallen.)

VU-partijbestuur wacht af.

14 u 00. — *Wim Jorissen* vaart uit tegen de participationisten, omdat volgens hem regeringsdeelneming de partij meer schade dan heil brengen zal.

Het bestuur besluit geen toenadering te zoeken met het oog op een eventuele kabinetsdeelneming, maar de *gebeurtenissen af te wachten*. Pas als een regeerprogram wordt voorgelegd, zal een standpunt worden ingenomen.

Dinsdag, 19 april.

10 u 00. — *PVV wacht eveneens af*

Tijdens de bijeenkomst van het Politiek Comité licht *Frans Grootjans* zijn reactie van zondagavond toe.

— Christendemokraten en socialisten beschikken samen over de tweederde meerderheid. Laten wij daarom eerst peilen naar de eensgezindheid tussen CVP-PSC en BSP-PSB. Ze moeten derhalve zelf maar eerst uitmaken onder elkaar of ze tot een coalitie kunnen komen.

— Als mocht blijken dat er geen eensgezindheid bestaat, dan is de CVP-PSC wel verplicht zich te wenden tot de liberalen, zodat de onderhandelingspositie van de PVV in die optiek, ondanks de verkiezingsnederlaag, is verstevigd.

De leden van het Politiek Comité vallen vrijwel eensgezind de gedachten-gang van voorzitter Frans Grootjans bij.

Vrijdag, 22 april.

Tindemans wordt formateur.

12 u 00. — Dadelijk na zijn benoeming tot formateur wordt *Leo Tindemans* door radio en televisie ondervraagd over de draagwijdte van zijn opdracht.

Tindemans : « Ik heb altijd gezegd dat ik naar een regering streef die de sociaal-economische problemen en het probleem van de gewestvorming de baas kan en waarbij de coalitiepartners niet zouden pogen elkaar vliegen af te vangen, d.w.z. dat zij de moeilijke situatie waarin het land zich bevindt niet zouden exploiteren om daaruit politiek voordeel te halen. Dus streef ik er naar dat de *staatspartijen*, dat de ernstige partijen, zo mogelijk *samen in een regering* zouden zitten. »

De onmiddellijke aanwijzing van Leo Tindemans tot formateur (zonder voorafgaande informatieronde) en diens voorkeur voor een klassiek driepartijkabinet vinden hun verklaring in drie factoren.

1. De negatieve ervaring met het Rassemblement Wallon als regeringspartner spoorde de formateur ertoe aan het experiment met de gemeenschapspartijen niet over te doen.
2. De economische crisis en de politiek noodzakelijk geachte staatsher-vorming maakten een ruime parlementaire meerderheid onvermijdelijk.

3. Regeren met de grootste Waalse partij (PSB) in de oppositie zoals het vorige kabinet had gedaan, werd als onvoorzichtig geëvalueerd in christendemokratische kringen.

Reeds vóór de parlementsverkiezingen was er contact gezocht tussen christendemokratische en socialistische vooraanstaanden, waaruit, ietwat voorbarig zoals uit het verloop der gebeurtenissen zou blijken, in de omgeving van Tindemans de conclusie werd getrokken dat de BSP-PSB, zij het met enige moeite, wel tot een klassieke driepartijenformule zou kunnen worden overgehaald.

's Namiddags legt Leo Tindemans de gebruikelijke protocolaire bezoeken af en neemt hij telefonisch contact op met PVV-voorzitter *Frans Grootjans*, die hem het standpunt van het politiek comité van zijn partij bevestigt. Toch nodigt Tindemans hem uit voor een gesprek op maandag.

16 u 00. — Dezelfde namiddag komen ook nog de socialistische partijvoorzitters *André Cools* en *Willy Claes* op visite. De formateur wijst op de noodzaak van de staats hervorming en bijgevolg van een tweederde meerderheid in het parlement. Christendemokraten en socialisten beschikken samen wel over die meerderheid, maar die is te krap (142 op 212 Kamerleden). Daarom wil de formateur uitkijken naar ruimere steun en informeert hij naar de BSP-houding met betrekking tot een eventuele *liberale participatie*. Volgens Cools en Claes hebben de *liberalen zichzelf uitgesloten*, en moeten de *gemeenschapspartijen* worden gepolst.

Zondag, 24 april.

Televisiedebat Martens-Cools.

11 u 00. — Op BRT-TV en RTB-TV wordt een tweetalig debat uitgezonden tussen de voorzitter van de meerderheidspartij CVP, *Wilfried Martens*, en de Franstalige medevoorzitter van de oppositiepartij PSB-BSP, *André Cools*.

Dit debat, dat in een opvallend hoffelijke sfeer verloopt, wordt de volgende dagen in de pers druk gecommentarieerd. Algemeen komt het over als een voorafbeelding van wat het nieuwe kabinet zou kunnen worden: een christendemocratisch-socialistische coalitie.

Met betrekking tot de gemeenschapsproblematiek zegt *Wilfried Martens* ondermeer: « Een uiterst belangrijk politiek feit zal zich voordoen indien een communautair akkoord zou ontstaan, een communautair pakt. De dag dat men een schoolpakt heeft afgesloten, een politieke overeenkomst tussen de verschillende politieke partijen, heeft er zich iets ontspannen

in dit land. Het heeft verschillende maanden en jaren gevraagd om deze overeenkomst uit te voeren. »

En nog : « Er moet een politieke overeenkomst ontstaan over de communautaire problemen. Die dag zal in ons land zeer belangrijk zijn, maar dat betekent niet dat wij dan onmiddellijk moeten het parlement ontbinden. Wij kunnen ook het tijdschema van de uitvoering van dit akkoord opnemen in het akkoord. »

Bij verscheidene *PVV-vooraanstaanden* wekt dit televisiedebat *ongerustheid* en *twijfel* over de juistheid van de liberale afwachtende houding met betrekking tot de regeringsdeelneming ; het ziet er immers naar uit dat het CVP-PSC-BSP-PSB-overleg niet afspringt en dat de liberalen bijgevolg niet zullen « gevraagd » worden een regering te vormen met de christendemocraten. Bovendien blijkt de PRLW, die geen verkiezingsnederlaag heeft geleden, helemaal niet afkerig te staan tegenover een nieuwe regeringsdeelneming, en dat ook openlijk te zeggen.

Maandag, 25 april.

Grootjans soepeler

10 u 00. — In het liberale hoofdkwartier ontmoeten nationaal voorzitter *Pierre Descamps*, PVV-voorzitter *Frans Grootjans*, PRLW-voorzitter *André Damseaux*, *Willy de Clercq*, *Herman Vanderpoorten* en *Herman de Croo* elkaar in het vooruitzicht van het bezoek dat de voorzitters 's namiddags aan de formateur zullen brengen.

Descamps dringt aan op eensgezindheid met betrekking tot de regeringsdeelneming.

Grootjans is bereid zijn door het politiek comité goedgekeurd strak standpunt wat af te zwakken : mocht de formateur onderhandelingen voorstellen met het oog op de vorming van een klassiek *driepartijenkabinet*, dan wil Grootjans zulks als een *nieuw feit* aanzien en zijn partijbestuur raadplegen.

BSP wil onderhandelen

10 u 00. — Op verslag van medevoorzitter *Willy Claes* over het onderhoud van vrijdag met de formateur, betuigt het bureau zijn *instemming met het beginsel van onderhandelingen*.

Er wordt uitvoering van gedachten gewisseld over de eventuele partners. Als conclusie blijkt dat :

- a) het program van de PVV-PRLW onverenigbaar is met dat van de BSP-PSB ;

- b) een bondgenootschap met de *gemeenschapspartijen* op ernstig *verzet* stuit bij de *Vlaamse bureauleden* ;
- c) de formateur zelf een formule moet kiezen.

In het perscommuniqué, dat na afloop wordt verstrekt, wordt de uitsluiting van de PVV-PRLW door de BSP-PSB in omfloerste bewoordingen gesteld : « Het bureau neemt er akte van dat de heer Grootjans, in naam van de PVV, heeft verklaard niet aan een nieuwe regering te willen deelnemen. Het wenst bijgevolg dat vermeden wordt dat steriele politieke discussies op gang worden gebracht. »

En verder : « Het bureau is van oordeel dat deze elementen (...) het de formateur mogelijk moeten maken de toestand te beoordelen en het land duidelijk de weg te wijzen die hij wenst te volgen. »

Over het al dan niet betrekken van de *gemeenschapspartijen* wordt in de persmededeling met geen woord gerept.

14 u 00. — Het verzet aan Vlaamse BSP-zijde tegen vooral het FDF wordt nog voedsel gegeven door ABVV-secretaris-generaal *Georges Debunne*, die tijdens een bijeenkomst van het Vlaams overlegcomité van de BSP aanstuurt op een *tweeledige christendemokratische-socialistische formule*.

Tindemans ontvangt liberale en gewestelijke partijvoorzitters.

14 u 00. — *Leo Tindemans* krijgt als eerste bezoeker PRLW-voorzitter *André Damseaux* op bezoek, die hem de onderhandelingsbereidheid van zijn partij komt bevestigen. Tevens meldt hij dat de PVV-voorzitter zijn oorspronkelijk standpunt wat heeft afgezwakt.

Frans Grootjans komt hem daarop zelf die boodschap brengen, maar *Tindemans* stelt alleen « *oriënterende gesprekken* » voor en nodigt de liberalen niet formeel uit voor onderhandelingen.

Later in de namiddag polst *Leo Tindemans* ook nog de voorzitters van het FDF en de VU.

Hugo Schiltz geeft de formateur te verstaan dat de VU eventueel bereid is te praten over een regeerprogram, liefst zonder, maar desnoods met het FDF. De gesprekken dienen echter te lopen over de *krachtlijnen van een gemeenschapsakkoord* met het oog op een algehele staatshervorming, zonder dat in het regeerprogram de knelpunten worden beslecht. De uitwerking van het gemeenschapsakkoord dient later in de schoot van de regering te gebeuren.

De VU-voorzitter stelt ook duidelijk dat de *formateur* zelf een keus moet maken tussen de BSP-PSB en de PVV-PRLW als *coalitiepartner*.

Dinsdag, 26 april.

Tindemans stelt klassieke driepartijenregering voor.

14 u 00. — Tijdens een nieuw onderhoud met de liberale voorzitters stelt de formateur voor onderhandelingen te beginnen met het oog op de vorming van een *christendemokratisch-socialistisch-liberaal kabinet*. Hij wenst een principieel antwoord vóór woensdag 18 u.

Hetzelfde aanbod richt hij daarop tot de socialistische partijvoorzitters. *André Cools* reageert met een *vragenlijst*, die de formateur dient voor te leggen aan de andere aangezochte partijen, in eerste instantie de liberalen, met de bedoeling deze laatsten zichzelf te doen uitschakelen. *Willy Claes* heeft daartoe op het middaguur trouwens telefonisch de formele belofte gedaan aan *Hugo Schiltz*, die op zijn beurt de socialisten de verzekering heeft gegeven niet te zullen scheep gaan met de PVV.

Deze vragen luiden :

1. *Gewestvorming* : aanvaarden de andere partijen de snelle goedkeuring van een kaderwet tot toepassing van artikel 107-4 en het afsluiten van een gemeenschapspakt, dat de staatshervorming tijdens de volgende legislatuur moet waarborgen ? Aanvaarden dezelfde partijen dat de wetten ter uitvoering van deze kaderwet bij gewone meerderheid worden goedgekeurd ?
2. *Structuurhervormingen* : aanvaarden de andere partijen structuurhervormingen op basis van het programma van het gemeenschappelijk vakbondsfront ?
3. *Industrieel overheidsinitiatief* : aanvaarden de andere partijen de afschaffing van het investeringscomité waarin voorzien is in de wet tot instelling van het industrieel overheidsinitiatief evenals de opheffing van alle maatregelen die het industrieel overheidsinitiatief onder de voogdij van de privé-sector plaatsen ?
4. *Inventaris van de begroting* : aanvaarden de andere partijen dat een comité van deskundigen wordt samengesteld met wederzijdse instemming ten einde aan de onderhandelaars verslag uit te brengen over de werkelijke toestand van de overheidsfinanciën ?

Leo Tindemans weigert deze vragen tot de zijne te maken. Hij gaat trouwens niet akkoord met de vierde vraag. Hij is er overigens niet van overtuigd of alle socialisten wel zo negatief staan tegenover de liberalen. *André Cools* en *Willy Claes* stellen dat de formateur en de CVP zich niet mogen blind staren op de verklaringen van sommige socialisten. Het

probleem is een weg te vinden om de liberalen van regeringsdeelneming uit te sluiten. De vragenlijst is daartoe een middel.

De formateur bevestigt dat als de liberalen afwijzend reageren hij de socialisten en de gemeenschapspartijen in een coalitie met de christendemokraten wil betrekken. Hij vreest echter de onbetrouwbaarheid van de gemeenschapspartijen; met name is hij ervoor beducht dat de leiders niet zullen worden gevolgd door hun troepen.

Tenslotte wordt overeengekomen dat Willy Claes en André Cools hun vragen zelf in het openbaar zullen stellen, aan de liberalen alleen, en dat de formateur een afschrift zal worden bezorgd.

Socialisten ondervragen liberalen

17 u 00. — Aan de wachtende journalisten bij het kabinet van de eerste-minister geven de BSP-PSB-voorzitters *Claes en Cools* lezing van hun vier vragen gericht tot de liberalen.

Een uur later, tijdens een persconferentie, reageert de formateur vrij bitsig.

Vraag: U hebt kennis gekregen van de vier vragen die de BSP-voorzitters hebben gericht aan de liberale partijen?

Antwoord: dat wil zeggen, ik heb op mijn tafel een copie daarvan gevonden

Vraag: hoe apprecieert u dat? Toch een doorkruising van uw

Antwoord: dit gaat mij niet aan. *Ik* ben formateur; *ik* richt uitnodigingen tot de partijen; *ik* stel vragen aan degenen die *ik* ontvang en niet omgekeerd.

Voor het overige deelt de formateur mee dat hij christendemokraten, socialisten en liberalen heeft voorgesteld samen een kabinet te vormen: « Ten eerste, om economische en sociale redenen, omdat ik van mening ben dat wij zoveel mogelijk vertrouwen moeten wekken in het land en zo snel mogelijk opnieuw met een sterke regering het bewind in handen moeten kunnen nemen. Ten tweede heb ik mij in de eerste plaats gericht tot partijen die reeds regeringsverantwoordelijkheid hebben gedragen. In de derde plaats, in de hoop tot een hervorming van de staat, tot een oplossing van de gemeenschapsmoeilijkheden te komen. »

20 u 00. — 's Avonds ontmoeten een Waalse socialistische en christendemokratische delegatie (met o.m. *André Cools* en *Alfred Califice*) elkaar. In beide groepen zijn ook FGTB- en CSC-vertegenwoordigers aanwezig. Er blijkt beiderzijds ongenoegen over de rol en de invloed van

Jos de Saeger die in de CVP aanstuurt op een verwijdering van de VU en zelfs van de socialisten (1).

Er wordt afgesproken dat de Waalse christendemokraten aan Leo Tindemans en PSC-voorzitter Gramme zullen duidelijk maken dat een *klassieke driepartijenformule uitgesloten* is en dat de formateur andere formules moet voorstellen.

Woensdag, 27 april.

BSP lonkt naar VU en FDF

10 u 00. — Het BSP-bureau wijst eenparig onderhandelingen met de liberalen af. Tegen een eventuele deelneming van *het FDF en de VU* blijft echter *verzet* rijzen, vooral bij de *Vlaamse bureauleden*.

Toch wordt er unaniem beslist samen met de CVP en de PSC na te gaan hoe het FDF en de VU kunnen worden betrokken bij gebeurlijke onderhandelingen. Intussen zal aan het FDF en de VU de socialistische *bereidheid* worden gemeld ze bij *globale onderhandelingen* te betrekken, die bij welslagen moeten uitmonden op regeringsdeelneming.

In het perscommuniqué wordt alweer geen gewag gemaakt van de BSP-houding t.a.v. de gemeenschapspartijen als mogelijke onderhandelingspartners. Wél wordt onderstreept dat als de liberalen negatief antwoorden op de socialistische vragenlijst, de BSP met die partij niet aan tafel wil gaan zitten voor onderhandelingen « die tot mislukken zouden zijn gedoemd ».

's Namiddags deelt *André Cools* de beslissing van de BSP-bureau mee aan FDF-voorzitter *Léon Defosset* en RW-voorzitter *Paul-Henri Gendebien*. Beiden zijn bereid positief te antwoorden op de vier vragen van de BSP. Bovendien gaan ze ermee akkoord dat socialisten en christendemokraten uitzoeken op welke wijze de gemeenschapspartijen aan de onderhandelingstafel worden geloodst. Van zijn kant licht *Willy Claes* VU-voorzitter *Hugo Schiltz* in over het standpunt van het bureau t.a.v. de liberalen. Claes waarschuwt Schiltz ook voor de rol van *Jos de Saeger* en raadt hem aan zich te hoeden voor een mogelijke tactische val die Tindemans zou kunnen spannen voor de VU.

---

(1) In CVP-kringen wordt deze versie van de houding van *Jos de Saeger* categorisch ontkend: weliswaar sloot De Saeger geen enkele mathematisch haalbare formule (dus ook met de liberalen) voorhands uit, toch ging zijn persoonlijke voorkeur uit naar een tweeledig christendemokratisch-socialistisch kabinet, zonder evenwel een veto uit te spreken tegen de VU.

Intussen beslist het *CVP-Bureau positief* te reageren op het voorstel van de formateur voor driepartijonderhandelingen, wat de tactiek van het BSP-bureau doorkruist.

Liberalen weigeren antwoord.

14 u 00. — Het uitvoerend comité van de PVV beslist op verslag van voorzitter Frans Grootjans *niet te antwoorden op de BSP-PSB-vragen*. Deze beslissing zal worden vervat in een gemeenschappelijke Vlaams-Waals-Brusselse brief gericht aan de BSP-PSB-voorzitters.

Verder brengt Grootjans verslag uit over het aanbod van de formateur onderhandelingen aan te knopen met het oog op de vorming van een *klassiek driepartijkabinet*. Het comité besluit *op dit aanbod in te gaan*.

17 u 30. — De liberale partijvoorzitters brengen de formateur op de hoogte van hun *principiële aanvaarding* van het aanbod tot *onderhandelen* met het oog op de vorming van een klassieke drieledige regering.

Aan de portier bezorgen ze tevens een brief, bestemd voor de socialistische partijvoorzitters. Deze brief wordt aan Willy Claes en André Cools overhandigd bij hun aankomst op het kabinet van de eerste-minister.

De inhoud luidt :

« Het is niet zonder verrassing dat wij kennis namen van de door U toegezonden vragenlijst.

Deze procedure is hoogst ongebruikelijk bij onderhandelingen die gevoerd worden met het oog op het samenstellen van een regering. Zij komt ons voor als zijnde veeleer ingegeven om de besprekingen te doen mislukken dan wel om ze te laten slagen. Het komt aan de formateur, en aan hem alleen, toe om vragen te stellen aan de partijen. Bijgevolg zullen wij op Uw vragenlijst niet antwoorden. Getekend : R. Damseaux, G. Mundeleer, F. Grootjans. »

18 u 00. — Ook de socialistische partijvoorzitters hebben een brief op zak, bestemd echter voor de formateur. Hierin sluiten zij, gezien het liberaal afwijzen van de BSP-vragenlijst, onderhandelingen met de PVV-PRLW uit.

« Daarentegen, zo luidt het verder, zijn wij steeds bereid deel te nemen aan de onderhandelingen met het oog op het vormen van een regering, die de vaste wil zou hebben de economische en sociale uitdaging aan te nemen, en een definitieve en spoedige oplossing te brengen aan onze communautaire problemen. In deze geest meent de BSP eensgezind dat de *communautaire partijen* zouden moeten betrokken worden bij de

algemene onderhandelingen omtrent het regeringsprogramma die tot de samenstelling zou leiden van een coalitie, in staat dit uit te voeren. » In dezelfde brief wordt tenslotte aangedrongen op voorafgaand overleg tussen christendemokraten en socialisten onder voorzitterschap van de formateur om uit te maken op welke wijze de gemeenschapspartijen bij de onderhandelingen kunnen worden betrokken.

De formateur aarzelt.

19 u 45. — In een televisiegesprek blijft de formateur de *klassieke driepartijenformule* de beste, of « *de minst slechte* », noemen. Hij toont zich wat korzelig t.o.v. de BSP-PSB, « die drie jaar niet in de regering was en die nu zelf het initiatief zowat wil nemen ». Leo Tindemans wil de toestand nog eens overdenken en de volgende dag (donderdag) een beslissing nemen. Hij aarzelt tussen *twee mogelijkheden* : ofwel blijven aandringen op een *drieledig kabinet* van het klassieke type, ofwel *wat anders*. Op vragen over dat « wat anders » antwoordt hij ontwijkend.

Donderdag, 28 april.

Gemeenschapspartijen gepolst, maar niet aangezocht.

10 u 00. — De formateur gaat in op het socialistisch verzoek. Hij ontvangt *Léon Defosset*, voorzitter van het FDF, en *Hugo Schiltz*, voorzitter van de Volksunie.

Beiden stelt hij een aantal vragen :

- Is uw partij gebeurlijk bereid tot een regering toe te treden ?
- Zo ja, met welke partners ?
- Is uw partij bereid mee te pogen een gemeenschapsakkoord tot stand te brengen alvorens in een regering te treden ?

De onderhandelingsperiode mag niet langer duren dan twee weken, d.w.z. tot 12 mei. De *onderhandelingen* moeten slaan zowel op de *gemeenschapsvraagstukken* als op een *sociaal-economisch program*. De formateur wacht het antwoord van beide partijen in tegen uiterlijk vrijdag, 12 u.

11 u 00. — De aarzelende houding van de formateur met betrekking tot de regeringsformule en de doorgesijpelde berichten over de wraking van de VU door Jos de Saeger, leveren stof op voor een ruime discussie in het politiek comité van de VU over het politiek risico verbonden aan een eventuele deelneming aan het formatieberaad. Bovendien heeft

een zegsman van de formateur aan de VU gemeld dat de BSP-PSB een algeheel gedetailleerd gemeenschapsakkoord (dus niet beperkt tot de krachtlijnen) als voorwaarde voor een FDF-VU-deelneming aan het beraad heeft gesteld. Telefonische navraag door Hugo Schiltz bij de BSP-medevoorzitter Willy Claes levert een categorisch ontkenkend antwoord op.

18 u 00. — Op zijn persconferentie geeft *Leo Tindemans* duidelijk te verstaan dat hij niet zo gelukkig is met deze wending. « Mijn *persoonlijke voorkeur* blijft uitgaan naar een *klassieke drieledige formule*, zegt hij, maar de BSP wil daar niet van weten. Daarom heb ik mij gewend tot de regionale partijen. »

Kennelijk als voorzorg wil de formateur dat alle betrokken partners zich nog vóór de kabinetsformatie binden op een zgn. « *gemeenschapsakkoord* » dat vrij gedetailleerd de *opties van de staatsbervorming* zou bevatten. Voor de pers onderstreept Tindemans dat dit voor hem een absolute voorwaarde is voor regeringsdeelneming van de gemeenschapspartijen.

Vrijdag, 29 april.

Volksunie argwanend.

09 u 00. — Het politiek comité is erg terughoudend tegenover de uitnodiging van de formateur. Het is vooral beducht voor het risico dat de VU zich tot een beraad zou laten verleiden, maar achteraf zou worden afgehaakt.

Het comité beslist regeringsbereidheid te tonen, maar voorwaarden te stellen in verband met de beperking van de gemeenschapsbesprekingen tot de krachtlijnen. Het bevestigt niet te willen ingaan op de tweede vraag van de formateur met betrekking tot de partnerkeus.

12 u 00. — *Hugo Schiltz* gaat aan de formateur de conclusies van het partijberaad meedelen :

- De VU is bereid in een regering te stappen ;
- De formateur moet zelf de partners kiezen ; de VU geeft evenwel de voorkeur aan een stevige ploeg, die steunt op een ruime meerderheid in het noorden en het zuiden van het land ;
- De VU gaat ermee akkoord dat in het regeringsprogram de krachtlijnen van het beleid, zowel op gemeenschaps- als op sociaal-economisch gebied, worden opgenomen.

De formateur acht dit *antwoord onvoldoende*. Hij wenst duidelijk te weten of de VU bereid is *vooraf* te onderhandelen over een *algemeen*

akkoord met betrekking tot de instellingen, de bevoegdheden en de grenzen van de gewesten, de fiskale implicaties en de grondwetsherziening. Hij vraagt ook of de VU bereid is *vooraf* een *politiek akkoord* te sluiten, bindend voor een volgende constituante legislatuur, zonder dat voor bedoelde periode regeringsdeelname wordt gewaarborgd.

Hugo Schiltz trekt met deze vragen opnieuw naar zijn partijhoofdkwartier.

14 u 30. — In het politiek comité van de VU blijft het wantrouwen groeien. Men toont zich ontstemd over de behandeling die de formateur blijkbaar alleen de VU en het FDF reserveert, zoals het stellen van een reeks vragen; de overtuiging wint veld dat Leo Tindemans aan de publieke opinie en de BSP-PSB, die hem tot het raadplegen van de gemeenschapspartijen heeft gedwongen, wil tonen dat met hen geen land te bezeilen valt.

Na telefonisch contact met beide BSP-voorzitters wordt besloten de formateur nogmaals de principiële maar voorwaardelijke bereidheid tot formatieonderhandelingen toe te zeggen, maar tevens de eis te stellen de *vragen ook de andere partijen voor te leggen*.

17 u 00. — 's Namiddags brengt *Hugo Schiltz* een nieuw bezoek aan de formateur. Hij brengt hem de bevestiging dat zijn partij ermee akkoord gaat dat de *krachtlijnen* van de staats hervorming in het regeerprogramma worden opgenomen, in de zin van het VEV-dokument. De begrenzing van de gewesten en de persoonsgebonden materies kunnen echter voor de VU niet in het regeerprogramma worden geregeld.

Schiltz verzoekt dezelfde vragen ook de andere betrokken partijen voor te leggen, wat volgens de formateur al is gebeurd met positief resultaat. Telefonisch ondervraagd door de VU-voorzitter ontkent *Willy Claes* dat de formateur de vragenlijst ook heeft voorgelegd aan de BSP-PSB.

Aan de wachtende journalisten verklaart Schiltz dat er inzake de te volgen *procedure* onmiskenbaar een *verschil van mening* is tussen de VU en de formateur, maar dat de VU eerst het oordeel van de andere partijen wenst te kennen alvorens conclusies te trekken.

18 u 30. — Op zijn dagelijkse persconferentie laat de formateur zich vrij genuanceerd uit over het verschil in visie tussen *Hugo Schiltz* en hemzelf. Toch bevestigt hij dat naar zijn mening er een *algemeen akkoord* moet komen over de *knelpunten van het gemeenschapsdossier*, alvorens de gemeenschapspartijen in de regering kunnen worden opgenomen.

19 u 45. — Tijdens het BRT-TV-journaal zegt *Leo Tindemans* in een vraaggesprek ondermeer :

Tindemans : (...) Mijnheer Schiltz heeft gezegd : daarover een akkoord bereiken voor 12 mei is onmogelijk.

Vraag : Maar voor u was dit toch een *conditio sine qua non* ?

Tindemans : Dit is *sine qua non*, en dus het antwoord van mijnheer Schiltz was volgens mij : nee, daarover willen wij niet onderhandelen, kunnen wij niet onderhandelen.

Vraag : Dus mijn conclusie was juist : *de Volksunie sluit zich uit* ?

Tindemans : *Zo heb ik het begrepen.*

Vraag : Als dan de Volksunie niet meespeelt of kan meespelen, is het dan denkbaar dat het FDF wél bij de onderhandelingen zou blijven ?

Tindemans : Nee, dat is niet mogelijk. Het is duidelijk dat het voor geen enkele Vlaming aanvaardbaar zou zijn dat alleen het FDF zou meedoen.

Zaterdag, 30 april.

Schiltz boos.

13 u 00. — In het radionieuws van de BRT toont VU-voorzitter *Hugo Schiltz* zich « verwonderd over de methodes die formateur Tindemans gisteren heeft aangewend ». Schiltz bevestigt dat de VU bereid is tot positieve medewerking. « Ik heb aan de formateur alternatieve procedures voorgesteld om tot een regeringsvorming en een gemeenschapsakkoord te komen, maar Tindemans weigert blijkbaar deze alternatieve formules aan andere partijen voor te leggen », aldus Schiltz.

In leidende VU-kringen doet intussen de informatie de ronde dat vooraanstaande CVP'ers, onder wie de formateur, vrezen dat de VU een taktisch spelletje speelt : aan de onderhandelingstafel plaats nemen, de CVP tot (Vlaamse) concessies verleiden, en dan halfweg uit de boot stappen om zó electorale munt te slaan. *Hugo Schiltz*, wie deze informatie wordt gerapporteerd, telefoneert druk om deze « vermoedens » in de CVP weg te nemen.

Zondag, 1 mei.

Geldolf stelt veto tegen VU en FDF.

10 u 30. — In een één-mei-toespraak in Antwerpen zegt *Wim Geldolf* (BSP-Kamerlid en voorzitter van de BSP-arrondissementsfederatie Antwerpen) dat « niet moet worden gerekend op de Antwerpse socialisten

om het Brusselse Front des Francophones in één of twee tijden in de regering te loodsen. Maar evenmin moet men op ons rekenen om de *Volksunie* in het zadel te brengen. »

's Namiddags bepleit *Henri Simonet*, eveneens in een één-meirede, in Brussel de opnemng van het FDF in het kabinet, desnoods zonder de *Volksunie*

Maandag, 2 mei.

Socialisten ruziën.

10 u 00. — De één-mei-toespraken van Wim Geldolf en Henri Simonet en de ruchtbaarheid die de pers er aan heeft gegeven, zorgen voor een rumoerige vergadering van het BSP-bureau.

Drie strekkingen tekenen zich af : de Vlamingen willen niet weten van het FDF als enige regionale partij aan de onderhandelingstafel ; de Franstaligen zien integendeel het FDF wél als partner, zelfs als de VU niet meedoet ; anderen, zoals Wim Geldolf, zijn gekant tegen deelneming van alle regionale partijen aan de onderhandelingen.

Medevoorzitter *Willy Claes* slaagt er uiteindelijk in iedereen akkoord te stellen op de conclusie :

— geen standpunt innemen met betrekking tot de al dan niet deelneming van FDF en/of VU, zolang de voorzitters niet opnieuw hebben gesproken met de formateur ;

— aan Tindemans bevestiging vragen van zijn TV-verklaring van vrijdag, meer in het bijzonder de passus waarin hij het FDF uitsluit van onderhandelingen als de VU niet meedoet ; op die wijze zijn de socialisten niet verantwoordelijk voor de verwijdering van de regionale partijen uit het beraad en is het risico van een grondwetsherziening zonder de BSP verkleind.

14 u 30. — 's Namiddags gaan de BSP-voorzitters op visite bij de formateur. De houding van de VU wordt langdurig besproken. Voor *Leo Tindemans* is het antwoord van Schiltz in feite negatief, zonder het zo uitdrukkelijk te hebben geformuleerd. Schiltz wil niet aan tafel gaan zitten als over de begrenzing van de gewesten en de persoonsgebonden materies moet worden onderhandeld.

Voor de socialistische partijvoorzitters komt het er nu op aan *Hugo Schiltz* dit ook in het openbaar te doen zeggen. *Leo Tindemans* zal hem later in de namiddag ter gelegenheid van een vertrouwelijk onderhoud dit verzoek voorleggen. Overigens zijn de BSP-PSB-voorzitters niet gekant

tegen een definitief akkoord over de *staats hervorming*, uitgevoerd in twee *fazen*, maar gelijktijdig in de gevolgen; d.w.z. dat de *wet op de gewestvorming* in de huidige legislatuur zou worden goedgekeurd maar pas zou worden *toegepast in de volgende legislatuur* samen met de nieuwe grondwetsherziening. Een eventuele overgangsformule kan slechts worden aanvaard, voor zover ze past in de definitieve kontekst.

Na het vertrek van de socialistische partijvoorzitters licht de formateur de CVP-voorzitter in over de BSP-PSB-houding: geen klassieke driepartijenformule, waar evenmin een tweeledig christendemocratisch-socialistisch kabinet; d.w.z. desnoods met het FDF alleen.

Wulfried Martens weigert een kabinet te vormen met socialisten en alleen het FDF: ofwel met *beide* gemeenschapspartijen (en niet een akkoord over de afbakening van Brussel in het regeerprogram) ofwel zonder beide, zo eist hij.

16 u 00. — In het BSP-bureau begint het besef te groeien dat de evolutie van de gebeurtenissen wijst op spoedige *tweepartijonderhandelingen*, gezien ook de CVP onderhandelingen zonder de VU, maar met het FDF, afwijst.

Aan Vlaamse zijde blijven hoe dan ook Jos van Eynde en Wim Geldolf gekant tegen een deelneming van de gemeenschapspartijen aan de onderhandelingen. Aan Franstalige zijde heerst er ontstemming over de houding van de Antwerpse socialisten. De Franstalige Brusselaars en enkele Walen (onder wie André Cools) aanvaarden niet dat door het wegvallen van de VU ook niet FDF zou worden uitgesloten, omdat het FDF er zich t.o.v. de PSB toe verbonden heeft geen gemeenschapsbesprekingen aan te vatten zonder de socialisten en vice-versa; *met het FDF werd afgesproken een coalitie te vormen in het volgend agglomeratiecollege of gewestelijk uitvoerend college*. Bovendien mag een kruis getrokken worden over de gewestvorming als het tot een louter tweeledig kabinet zou komen.

Tindemans-Schiltz: wederzijds wantrouwen.

18 u 00. — Hugo Schiltz heeft een vertrouwelijk onderhoud met de formateur. Dit gesprek in de ambtswoning van de eerste-minister is via tussenpersonen geregeld door VEV-afgevaardigd-beheerder *Vaast Leysen*, die de formateur wil doen inzien dat hij zich vergist in de ware bedoelingen van Hugo Schiltz.

De VU-voorzitter bevestigt hem dat het partijbestuur en de fracties in hun overgrote meerderheid positief staan tegenover een regeringsdeelneming en dat de VU geenszins de bedoeling heeft halfweg het beraad op te breken.

Op Tindemans' vraag waarom de VU geen voorafgaand gemeenschapsakkoord wil sluiten op alle knelpunten, antwoordt Hugo Schiltz met hetzelfde argument: wij willen ons niet verbranden met het risico er onderweg uitgeschopt te worden.

Aan de pers zegt de formateur dat het ultiem gesprek geen nieuwe gegevens heeft opgeleverd en dat bijgevolg VU en FDF niet bij het beraad zullen worden betrokken.

Dinsdag, 3 mei.

VU-fracties adviseren gunstig.

14 u 00. — Tijdens de fractievergadering, die in een gespannen sfeer verloopt, brengt *Hugo Schiltz* uitvoerig verslag uit over het verloop van de besprekingen. Er manifesteren zich heel wat principiële tegenstanders van elke regeringsdeelneming, anderen zijn erg terughoudend en argwanend. Toch blijkt een meerderheid gewonnen voor het aanvatten van het beraad.

Woensdag, 4 mei.

VU en FDF in de kou.

09 u 00. — De hele dag zijn Leo Tindemans, Wilfried Martens, Georges Gramme, André Cools en Willy Claes bijeen om uit te zoeken op welke elegante manier het FDF en de VU opzij kunnen worden geschoven.

Martens en Claes kunnen immers geen onderhandelingen met het FDF als enige gemeenschapspartij aanvaarden, maar de weigering van de VU om vóór de kabinetsformatie een akkoord te sluiten over de begrenzing van de gewesten en de persoonsgebonden materies sluit haar uit als mogelijk coalitiegenoot.

Tijdens de middagpauze ontmoet CVP-voorzitter Wilfried Martens *VU-senator Lode Claes*, aan wie hij vraagt inlichtingen in te winnen over de stemming in de VU t.a.v. een regeringsparticipatie op een program dat ook de staatshervorming, incl. het probleem Brussel, inhoudt.

14 u 30. — In de vroege namiddag tonen *André Cools* en *Georges Gramme* zich bereid zich neer te leggen bij een *Vlaams veto tegen het FDF*. Cools stelt evenwel de voorwaarde dat de gewestvorming er toch komt.

Er wordt besloten *onderhandelingen* te beginnen met het oog op de vorming van een *tweeledig christendemocratisch-socialistisch kabinet*. Er

zal een nieuwe *gemeenschapsdialoog* (dus mét de gemeenschapspartijen) worden georganiseerd, waarop de Brusselse knoop moet worden doorgehakt. Wordt men het eens, dan kunnen de VU en het FDF in het kabinet worden opgenomen.

Een perscommuniqué in die zin wordt klaargemaakt.

Op dit moment loopt een *telefoontje van Lode Claes* binnen, die informatie verstrekt over het afloop van de VU-fractievergadering van gisteren. Naar zijn mening blijft er een kans dat de VU *kan ingaan* op een aanbod tot *onderhandelen* over het sluiten van een *gemeenschapspakt*. Dit wordt door de onderhandelaars aangevoeld als een wending, ofschoon het partijbestuur van de VU morgen nog moet bijeenkomen. Er wordt besloten aan het FDF en de VU *onderhandelingen* voor te stellen op voorwaarde dat ook *vijf knelpunten van het gemeenschapsdossier* worden besproken, nl. grenzen, bevoegdheden, samenstelling van de organen, financiële middelen, constitutionele gevolgen. Bij negatief antwoord van één van beide is de andere automatisch uitgesloten.

Tindemans doet laatste oproep.

18 u 00. — Op zijn dagelijkse persconferentie doet de formateur een « *laatste oproep* » tot de VU en het FDF en nodigt deze partijen uit om samen met de BSP-PSB en de CVP-PSC *onderhandelingen* te beginnen die tot een regeerprogram moeten kunnen leiden. Hij somt de vijf knelpunten van het gemeenschapsdossier op die deel moeten uitmaken van het globaal onderhandelingspakket, en besluit :

« Een regeringsdeelname veronderstelt een akkoord van deze twee partijen. Leiden al deze onderhandelingen tot geen akkoord, dan zal gepoogd worden tussen de BSP-PSB en de CVP-PSC tot een program te komen dat als basis van een *tweeledige regering* kan dienen. »

Donderdag, 5 mei.

BSP voor VU- en FDF-deelneming.

10 u 00. — Op verzoek van Wim Geldolf wordt in het partijbureau gestemd over de vraag of de BSP akkoord gaat met een eventuele VU- en FDF-deelneming aan het kabinet. Op Geldolf na antwoorden alle leden positief.

Volksunie : groen licht.

17 u 30. — De hele dag door wordt in het hoofdkwartier van de VU druk vergaderd : 's morgens door het politiek comité, 's namiddags door

de fracties en om half zes door het partijbestuur (dat beslissingsmacht heeft). Op de agenda : de oproep van de formateur, intussen schriftelijk bevestigd.

Er wordt besloten een brief te sturen naar de formateur, waarin *Hugo Schiltz* meedeelt dat « de Volksunie *bereid is onderhandelingen* aan te knopen met de in uw brief opgesomde partijen met het oog op de vorming van een regering. De door U aangehaalde vijf punten van besprekingen zijn naar onze mening belangrijke onderdelen van een globale staats hervorming in federale zin, waarin de gemeenschappen en de gewesten hun juiste plaats, bevoegdheden en middelen moeten vinden. We zijn uiteraard bereid te praten over zulke *globale staats hervorming* en bijgevolg ook over de vijf door U aangehaalde punten. Indien deze besprekingen leiden tot zulk globaal akkoord zullen het tijdschema en de modaliteiten van uitvoering naar wij aannemen hiervan deel uitmaken. (...) »

Hugo Schiltz krijgt wel de opdracht mee van Tindemans te verkrijgen dat de *grenzenkwestie* als *laatste punt* van de programonderhandelingen wordt behandeld.

Vrijdag, 6 mei.

Startschot.

10 u 00. — VU-voorzitter Hugo Schiltz meldt de formateur de beslissing van het partijbestuur. Leo Tindemans betuigt zijn instemming met de behandeling achteraf van de *grenzenkwestie*. Aan de pers zegt Hugo Schiltz dat zijn partij positief reageert op de oproep van de formateur « in die zin dat wij over een globaal akkoord willen onderhandelen ».

Tijdens een gemeenschappelijke bijeenkomst spreekt de formateur af met de partijvoorzitters Cools en Claes (PSB-BSP), Martens (CVP), Gramme (PSC), Schiltz (VU) en Defosset (FDF) dat de programonderhandelingen beginnen op maandag 9 mei om half elf in het Egmontpaleis. Er is geen akkoord op onderdelen, zolang er geen algeheel akkoord is. Eerst worden de vier knelpunten van het gemeenschapsdossier aangepakt, vervolgens de sociaal-economisch-financiële problemen, terwijl het dossier Brussel voor het laatst wordt gereserveerd. Als basis van de discussie over het gemeenschapsdossier wordt de synthesenota van de voorzitters van het gemeenschapsoverleg genomen (Paul de Keersmaecker en Léon Hurez). Elke delegatie bestaat uit de partijvoorzitter, bijgestaan door een specialist.

Tweede deel : OP NAAR HET EGMONTPAKT

Maandag, 9 mei.

De organen en hun bevoegdheden.

10 u 30. — In een hermetisch afgesloten Egmontpaleis in Brussel worden de onderhandelingen ingezet. Naast de partijvoorzitters wordt er aan deelgenomen door Paul de Keersmaeker (CVP), Charles-Ferdinand Nothomb (PSC), Léon Hurez (PSB), Jef Ramaekers (BSP), Frans van der Elst (VU), Lucien Outers (FDF-RW) en Jan Grauls (kabinetschef van de eerste-minister).

Na een toelichting van *Paul de Keersmaeker* en *Léon Hurez* over de resultaten van het gemeenschapsoverleg en de werkgroep van 13, wordt op voorstel van de formateur van wal gestoken met de discussie over de gewestelijke organen. De bespreking spitst zich toe op de vraag welke verhouding er moet bestaan tussen de gemeenschaps- en de gewestraden. Ook wensen de Vlaamse onderhandelaars klaarheid over de positie van de Vlaamse minderheid in Brussel.

Léon Defosset bevestigt het Franstalig akkoord om onderwijs, cultuur en persoonsgebonden materies (« le prolongement personnel ») voor de Vlamingen in Brussel over te dragen naar de culturele sfeer. Voor de overige materies verzet Defosset zich tegen de pariteit gekoppeld aan verkiezingen op aparte lijsten, omdat op die manier de grootste Franstalige partij in de oppositie kan worden gedwongen. Wel erkent hij dat de Vlaamse leden in het Brussels gewestelijk uitvoerend college reële bevoegdheden moeten krijgen. Hij vraagt de Vlaamse onderhandelaars of een behoorlijke Vlaamse vertegenwoordiging in het gewestelijk uitvoerend college met gegarandeerde bevoegdheden voor de Vlaamse leden niet kunnen volstaan.

Tijdens de verdere discussie wordt nog gehandeld over de samenstelling van de Brusselse gewestraad en van het gewestelijk uitvoerend college.

Bevoegdheden.

14 u 00. — Een moeilijkheid rijst al dadelijk over de vraag hoe *de nationale van de gewestelijke bevoegdheden* kunnen worden *afgescheiden*. Een beperkende lijst van nationale bevoegdheden opstellen en « de rest » tot gewestelijke bevoegdheden uitroepen is ongrondwettig. Bijgevolg is het alleen mogelijk een lijst van naar de gewesten overgedragen bevoegdheden op te maken. Lucien Outers wordt opgedragen een nota over deze kwestie op te stellen.

— Een volgend discussiepunt heeft betrekking op de *juridische waarde van de ordonnantie t.o.v. de wet*. Constitutioneel is de ordonnantie ondergeschikt aan de wet en kan ze derhalve de wet niet wijzigen.

Overeengekomen wordt bij de grondwetsherziening deze kwestie onduidelzinnig te regelen. Intussen mag in het kader van het artikel 107-4 van de Grondwet de ordonnantie de wet afschaffen of wijzigen. Andere aangelegenheden dan die passend in artikel 107-4 (bijvoorbeeld het ont-eigeningsrecht, artikel 11 GW) blijven bij wet geregeld. Aan het toetsingsrecht van Hoven en Rechtbanken (artikel 107 GW) is echter niet te ontsnappen.

Dinsdag, 10 mei.

De formateur heeft in Londen een ontmoeting met de Amerikaanse President. De programonderhandelingen zijn om die reden opgeschort.

Woensdag, 11 mei.

Bevoegdheden.

16 u 00. — *Lucien Outers* en *Léon Hurez* dienen nota's in en geven toelichting. Er ontstaat een lange discussie over de vraag of er bij de gewestvorming nog plaats is voor een *nationaal* (sectorieel) *economisch beleid*. Er wordt overeengekomen dat de gewesten regelende en uitvoerende bevoegdheden krijgen met betrekking tot de gewestelijke expansie. Dit betekent dat de gewesten enkel de gewestelijke aspecten van de expansiewetgeving kunnen wijzigen.

Bij de behandeling van het werkgelegenheidsbeleid voert *Paul de Keersmaecker* aan dat *beroepsopleiding en omscholing persoonsgebonden aangelegenheden* zijn en tot de bevoegdheid van de gemeenschappen behoren. Er wordt besloten de kwestie van de persoonsgebonden aangelegenheden achteraf in globo te bespreken, inclusief de volksgezondheid.

Bij het aansnijden van het *waterbeleid* blijkt verschil van mening tussen Vlamingen en Franstaligen. *Paul de Keersmaecker* krijgt opdracht een nota op te stellen over dit punt met aanduiding van wat nationaal moet blijven en wat gewestelijk kan worden.

Aan het einde van de bijeenkomst (20 u) vraagt *Willy Claes* dat de onderhandelaars voortaan gezamenlijk de pers te woord zouden staan, en niet de formateur alleen.

Donderdag, 12 mei.

Bevoegdheden.

09 u 00. — Léon Defosset en Paul de Keersmaeker geven kennis van hun respectieve nota met betrekking tot het *gezins- en demografisch beleid* en het *waterbeleid*.

Georges Gramme vindt de overdracht van bevoegdheden naar de gewesten te verregaand. Er ontspint zich een discussie ten gronde, meer bepaald over de kwestie van de *exclusieve gewestelijke bevoegdheden*, de controle op de gewestelijke beslissingen en de conflicten tussen de gewesten. Men komt niet tot een besluit.

— Bij het hoofdstuk over het gewestelijk toezicht op de subgewesten dringt *Charles-Ferdinand Nothomb* aan op het *behoud van de provincies*, terwijl vooral *André Cools* hun afschaffing bepleit. Er is wel algemene instemming dat hoedanook de functie van gouverneur blijft als vertegenwoordiger van het centrale gezag. Deze kwestie zal later opnieuw ter sprake komen.

— De discussie hobbelt voort tot de *formateur* een *procedurevoorstel* doet :

1. Het opstellen van een politiek akkoord op de vijf knelpunten van het gemeenschapsdossier ; het omzetten van dit akkoord in wetteksten, goed te keuren tijdens de lopende vierjarige legislatuur ;
2. De goedgekeurde wetten worden pas van kracht na de herziening van de grondwet in een volgende legislatuur ;
3. De grondwetsherziening wordt nu al voorbereid ;
4. Tijdens de lopende legislatuur wordt een overgangsregeling ingesteld, waarbij de culturele materies met enkele punten worden uitgebreid.

Aan *Volksunie*zijde wordt een veto uitgesproken tegen deze werkwijze ; de vrees bestaat dat de grondwetsherziening er eventueel niet komt en dat na nieuwe verkiezingen de hele staatshervorming in het dak blijft steken, zelfs al zijn in de overgangsfaze de eerste wetten goedgekeurd.

Willy Claes en *Hugo Schiltz* vinden dat het politiek pakt impliceert dat diegenen die nu samen in het kabinet stappen ook de verbintenis aangaan mekaar terug te vinden in de regering tijdens de definitieve faze om het akkoord uit te voeren.

Vrijdag, 13 mei.

Organen.

09 u 00. — Telkens na een korte gedachtenwisseling, wordt men het vrij snel eens over de wijze van samenstelling van de gewestraden en de onverenigbaarheden.

Enige discussie ontstaat over de *duur van een gewestelijke legislatuur*, en vooral de wijze van *aanstelling van het gewestelijk executief*. Met betrekking tot dit laatste punt zijn er voorstanders van de verkiezing van het hele executief; anderen willen alleen de voorzitter laten verkiezen door de gewestraad en het executief laten samenstellen door de voorzitter. De eerste stelling haalt het: het executief wordt gekozen door de raad, het executief wijst een voorzitter aan die de eed aflegt in handen van de Koning.

— Daarop volgt een uitgebreide discussie over de problematiek van de *gewestvorming met twee, tweeëneenhalf of drie*.

Hugo Schiltz verdedigt de stelling dat de Vlaamse gewestraad en de Nederlandse gemeenschapsraad moeten kunnen samenvallen, wat op algemeen verzet van de Franstalige onderhandelaars stuit.

Willy Claes vindt de stelling van Schiltz onhoudbaar gezien de verschillen inzake territoriale bevoegdheid van beide raden. Hij stelt voor de persoonsgebonden aangelegenheden toe te wijzen aan de gemeenschapsraden.

Wilfried Martens en *Charles-Ferdinand Nothomb* reageren gunstig. Schiltz vraagt afzonderlijk Vlaams overleg. Er wordt overeengekomen tijdens het weekeinde na te denken.

Tindemans: wij schieten goed op.

18 u 00. — Omringd door de voornaamste onderhandelaars staat de formateur de pers te woord. De ongewone aanblik van zwijgende en toekijkende onderhandelaars wekt hilariteit op bij de journalisten.

Leo Tindemans zegt dat de *besprekingen* op enkele punten na *rond* zijn op *twee hoofdstukken*: de organen en de bevoegdheden van de gewesten. Bovendien is ook het vierde hoofdstuk van het gemeenschapspakket al gedeeltelijk behandeld (Brussel), omdat herhaaldelijk werd verwezen naar de grondwet en er voor sommige punten duidelijk uitspraak werd gedaan, aldus de formateur.

Maandag, 16 mei.

Financies — Grondwetswijziging.

09 u 00. — Het probleem van de *gewestelijke financiële middelen* draait rond de vraag : hoe wordt de intergewestelijke solidariteit georganiseerd ? En nog : is een gewestelijke fiscaliteit aangewezen ?

Bij de PSC- onderhandelaars (*Charles-Ferdinand Nothomb*, en in mindere mate Georges Gramme) manifesteert zich een hardnekkig *verzet tegen* elke vorm van *gewestelijke fiscaliteit*.

Alle anderen, inclusief de formateur, zijn van oordeel dat er een gewestelijke fiscaliteit moet komen (Tindemans : « geen macht zonder verantwoordelijkheid »). Wel moet gestreefd worden naar een billijk evenwicht tussen de diverse gewestelijke financiële belangen, in toepassing van het solidariteitsbeginsel.

Dient de *ationale solidariteit* echter te spelen via de rijksmiddelenbegroting, zoals Hugo Schiltz voorstelt (wat de Franstaligen zou doen afhangen van de Vlaamse meerderheid...), of via dotaties op grond van een afgesproken verdeelsleutel (voorstel CVP, BSP-PSB, FDF).

De discussie wordt opgeschort op verzoek van de Vlaamse onderhandelaars. — De bespreking van de grondwettelijke repercussie van de gewestvorming heeft in dit stadium hoofdzakelijk betrekking op de *toekomstige rol van de senaat*.

Aan Vlaamse zijde is men gewonnen voor een senaat der gewesten, die bevoegd zou zijn voor het grondwetgevend en wetgevend werk in verband met de staatsstructuur, de basiswetgeving en de intergewestelijke conflicten. Op wetgevend gebied beslist echter de kamer van volksvertegenwoordigers in laatste instantie.

— Tijdens de middagpauze ontmoeten de Vlaamse onderhandelaars elkaar afzonderlijk.

Hugo Schiltz dringt er op aan dat de Vlaamse gewestraad samenvalt met de Nederlandse gemeenschapsraad.

Wilfried Martens en *Willy Claes* doen opnieuw het voorstel de persoonsgebonden materies toe te wijzen aan de gemeenschappen.

Wilfried Martens wijst er op dat er inzake de culturele materies (waarin de persoonsgebonden aangelegenheden dus zouden zijn besloten) geen gewestelijke fiscaliteit kan bestaan, zodat in dit vlak met dotaties moet worden gewerkt. De verdeelsleutel en de opsomming van de culturele materies zijn bijgevolg van het grootste belang.

Voor *Paul de Keersmaeker* zijn persoonsgebonden (en dus nieuwe culturele materies) volksgezondheid, beroepsopleiding, pedagogische begeleiding en naschools onderricht.

— Bij de aanvang van de namiddagzitting meldt *Charles-Ferdinand Nothomb* dat hij de gewestelijke fiscaliteit wil aanvaarden. De onderhandelaars zijn het er ook over eens dat de culturele aangelegenheden door middel van dotaties worden gefinancierd op grond van een af te spreken verdeelsleutel, en rekening houdend met de omvang van de culturele aangelegenheden.

Hierop ontstaat een verwarde discussie over de *persoonsgebonden materies* en de criteria tot *vastlegging van de verdeelsleutel*.

Uiteindelijk stelt *Wilfried Martens* voor als criteria in aanmerking te nemen : de behoeften van de schoolplichtigen voor de gewone uitgaven ; de oppervlakte (Brussel uitgezonderd) én opnieuw de behoeften van de schoolplichtingen voor de investeringsuitgaven. *Charles-Ferdinand Nothomb* houdt het bij oppervlakte en bevolking.

De bespreking stopt.

— De formateur brengt het gesprek op de culturele materies in het Brussels gewest. Dra loopt de discussie rond het alternatief : worden de persoonsgebonden aangelegenheden overgeheveld naar het exclusieve bevoegdheidsarsenaal van de gemeenschapsraden, of krijgen de gemeenschapsraden enkel een aanvullend initiatiefrecht in het Brussels gewest. *Hugo Schiltz* is voorstander van het doortrekken van de culturele autonomie op het gemeentelijk vlak. De culturele autonomie moet worden verruimd ; de bestaande Brusselse instellingen moeten binnen vijf jaar erkend worden als ééntalig (Nederlands of Frans) of als tweetalig (Nederlands én Frans) ; als de Brusselse gemeentebesturen loyaal hun rol spelen ; blijft in de praktijk het initiatiefrecht van de gemeenschapsraden louter aanvullend.

Schiltz krijgt opdracht een nota terzake op te stellen.

— Bij de bespreking van de toekomstige *administratieve structuur* wordt men het er vrij snel over eens dat de voorlopige gewestvorming (wet Vandekerckhove-Perin) wordt opgedoekt. Toch moet het nieuwe kabinet een gewestelijke structuur inbouwen op grond van ministercomités, die zich in de definitieve gewestelijke uitvoerende colleges kunnen terugvinden. Intussen worden in de overgangsfase de gewestelijke diensten per departement gehergroepeerd en worden die diensten in de definitieve fase in een Vlaams, Waals en Brussels departement samengebracht.

— Op het einde van de vergadering komt de *verdeelsleutel* voor de *culturele dotaties* nog even ter sprake. Willy Claes stelt voor als criteria de bevolking voor tweederde en de oppervlakte voor eenderde in aanmerking te nemen, wat leidt tot een 54/46-verhouding. Het voorstel komt echter niet meer in bespreking.

Dinsdag, 17 mei.

Persoonsgebonden materies — Financies.

09 u 00. — *Hugo Schiltz* dient een nota in met betrekking tot de persoonsgebonden materies en de bevoegde instanties in het Brussels gewest. Volgens hem zijn er twee mogelijke oplossingen: ofwel de materies en de daarop betrekking hebbende instellingen overdragen naar de bevoegdheidsfeer van de gemeenschappen, ofwel de Brusselse instellingen taalkundig verdubbelen en in elke gemeente gemeenschapscommissies oprichten.

De eerste oplossing vindt geen genade bij *Léon Defosset*.

André Cools verwerpt het gezondheidsbeleid als culturele materie.

Wilfried Martens wil op het niveau van de OCMW's commissies oprichten, die moeten waken voor de bescherming van de Vlamingen.

Lucien Outers eist dat de last van het dubbele kader in de reeds bestaande instellingen nationaal, en niet gewestelijk, wordt gedragen.

Uiteindelijk wordt *Wilfried Martens* opgedragen een nota klaar te maken over de persoonsgebonden materies met betrekking tot de OCMW's.

— Bij de behandeling van de *financiële middelen* stelt *Paul de Keersmaeker* als verdelingscriterium voor de culturele dotaties voor de bevolking (drievierde), oppervlakte (eenvierde) of een 55/45-verhouding. *Charles-Ferdinand Nothomb* neemt als basis de reeds bestaande gewestelijke verdeelsleutel, verhoogd met 2% voor de Vlaamse gemeenschap (d.i. 200.000 Vlamingen in Brussel), of 53,25/46,65.

Een ellenlange discussie ontstaat over de drie ingediende formules, alsnog zonder besluit. *Léon Defosset* drukt er nog eens op dat Brussel in geen geval het volle gewicht van de opgelegde tweetaligheid mag dragen.

— De namiddagzitting is gewijd aan het sociaal-economisch program.

18 u 00. — Aan de pers zegt de formateur dat het eerste luik van de onderhandelingen, op twee punten na, is afgehandeld. Blijven nog ter discussie: de financiering van de gewesten, waarvoor drie formules ter tafel liggen, en de toepassing van de persoonsgebonden materies op het niveau van de gemeenten. Deze aangelegenheden worden woensdagnamiddag verder behandeld.

De formateur verklaart nog tegen Pinksteren (d.w.z. zondag 29 mei) klaar te komen met het formatieberaad.

Woensdag, 18 mei.

Persoonsgebonden materies — Uitvoerende colleges.

15 u 00. — (De ochtenzitting is gewijd aan de begrotingsproblematiek.) — *Wilfried Martens* dient een nota in over de toepassing van de persoonsgebonden materies in de Brusselse gemeenten. Hij stelt ondermeer voor niet alleen de persoonsgebonden materies in Brussel toe te vertrouwen aan de OCMW's maar ook de cultuur en het gemeentelijk onderwijs; de OCMW's moeten taalkundig worden gesplitst.

Charles-Ferdinand Nothomb begrijpt dat de bevoegdheden van de cultuurraden (de toekomstige gemeenschapsraden) worden uitgebreid met de persoonsgebonden materies, maar wil niet dat in Brussel de OCMW's daarbij worden betrokken. Hij kan desnoods instemmen met een veruiming van de opdracht van de Brusselse cultuurcommissies.

Lucien Outers gaat niet akkoord met de formulering « alles wat van cultureel belang is behoort tot de bevoegdheid van de gemeenschapsraad »; hij vindt, hierin bijgevallen door *Charles-Ferdinand Nothomb*, dat hier nieuwe conflictstof zit verweven, met name bevoegdheidsconflicten tussen de Nederlandse gemeenschapsraad en de Brusselse gewestraad.

Na een schorsing van de vergadering doet het FDF een tegenvoorstel. *Léon Defosset* suggereert per gemeente twee cultuurcommissies op te richten, die tot overleg worden verplicht. Deze commissies zouden kunnen beschikken over aparte dotaties.

Charles-Ferdinand Nothomb geeft een variante ten beste: met betrekking tot alle persoonsgebonden materies mogen de Brusselse gemeentelijke instellingen, incl. de OCMW's, niets doen zonder het voorafgaand advies te kennen van gemeenschapscommissies. De stok achter de deur kan een beroep bij het gewest zijn.

Wilfried Martens vindt dat er per gemeente een Nederlandse en een Franse gemeenschapscommissie van elk tien leden moet zijn. In de Nederlandse commissie hebben de Vlaamse gekozenen zitting, aangevuld met de volgende Vlaamse kandidaten. De Franse commissie wordt samengesteld uit de tien eerstgekozene Franstaligen. Deze commissies moeten echte bevoegdheden en financiële middelen hebben. *André Cools* verdedigt het voorstel *Martens*.

Hugo Schiltz denkt dat als de gemeentelijke instanties een beslissing nemen die indruist tegen het advies van één der gemeenschapscommissies, een beroep mogelijk moet zijn bij het gewestelijk executief dat de knoop doorhakt.

Wilfried Martens vat samen: voor elke beslissing van de OCMW die raakt aan de persoonsgebonden materies moet er verplicht (maar niet

eensluidend) advies zijn van de gemeenschapscommissies. Beroepsmogelijkheid is er bij het Brussels uitvoerend college, waar ook de voogdij en het bestuurlijk toezicht berusten.

Met dit punt gaan de onderhandelaars akkoord, evenals met de toekenning van een gemeentelijke dotatie aan de gemeenschapscommissies; de verdeelsleutel wordt bepaald door de verkiezingsuitslag.

— De onderhandelaars wisselen nog van gedachten over de *positie van de ministers van cultuur* t.a.v. de gemeenschapsraad en de respectieve gewestraden.

Lucien Outers stelt voor dat de gemeenschapsraad zijn cultuurminister kiest, die ook zitting heeft in het gewestelijk uitvoerend college van het gewest waar hij woont. Daarbij kiest de gemeenschapsraad nog een adjunct die zitting heeft in het ander gewestelijk uitvoerend college. Beiden zijn ze hoofdelijk verantwoordelijk voor de gemeenschapsraad. Na bespreking vindt dit voorstel instemming.

— Inzake de *bevoegdheidskwestie* onderstreept de formateur nogmaals dat er tijdens de overgangsfase grondwettelijk geen sprake kan zijn van een residuaire bevoegdheid voor de gewesten. In het definitief stadium worden de nationale, gewestelijke en gemeenschapsbevoegdheden duidelijk vastgelegd; de residuaire bevoegdheid valt dan de gewesten toe.

Vrijdag, 20 mei.

Het Egmontpakt krijgt vorm (I).

15 u 00. — Bij de aanvang van de vergadering deelt *Leo Tindemans* een « schets van een gemeenschapsact » uit. Er volgt al dadelijk een schorsing, tijdens welke Vlamingen en Franstaligen apart samenkomen.

Tijdens het Vlaams overleg eist de VU klaarheid over haar aanwezigheid in een regering van twee legislaturen. *Hugo Schiltz* verwoordt deze bekommernis opnieuw bij de hervatting van het plenum.

Leo Tindemans: De partijen achten zich moreel gebonden; ze verbinden er zich toe het akkoord samen te realiseren, in de regering, ook op het stuk van de wijziging van de grondwet en de wetgeving; ze zullen alles doen om met dit pakt tot een pacifikatie tussen de gemeenschappen te komen, zo op nationaal, gewestelijk als gemeentelijk niveau.

De ontwerpakte wordt verder doorgenomen, zonder al te veel moeilijkheden, maar toch hier en daar met aanpassingen. Zo vraagt *Hugo Schiltz* dat het artikel over de gewestraden (« De gewestraden mogen de aangelegenheden regelen die niet voorkomen in één van de drie lijsten, in de mate dat de nationale Kamer geen gebruik maakt van haar evocatie-

recht ») zou worden uitgebreid met « de gemeenschapsraden » en dat meer aandacht zou gaan naar de residuaire macht voor de gewesten.

Van Franstalige zijde voert men aan dat zulks naar conflicten moet leiden tussen de gewest- en gemeenschapsraden. Uiteindelijk raakt men akkoord over de zinsnede: « De gewestraden regelen de aangelegenheden van gewestelijk belang die niet in één van de drie lijsten van exclusieve bevoegdheden voorkomen, zolang en in de mate dat het nationaal parlement geen gebruik maakt van zijn macht om te legifereren ».

Zaterdag, 21 mei.

Het Egmontpakt krijgt vorm (II).

09 u 00. — De bespreking van de « schets van een gemeenschapspact » wordt voortgezet. Een harde discussie ontstaat bij het hoofdstuk over de *subgewesten*.

Hugo Schiltz, Willy Claes en André Cools pleiten voor de nietinvoering van de subgewesten. *Charles-Ferdinand Nothomb* daarentegen eist hun instelling. Volgens *Wilfried Martens* gaat iedereen akkoord om de gebiedsindeling in provincies te behouden, met inbegrip van de goeverneur als regeringscommissaris, gepaard gaande met een administratieve deconcentratie. De provincies als politieke organen moeten echter verdwijnen bij wijziging van de grondwet.

Charles-Ferdinand Nothomb en *Georges Gramme* blijven zich echter verzetten tegen de afschaffing van de provincies. De discussie loopt hoog op en wordt incidentrijk. Uiteindelijk worden de invoering van de subgewesten en de afschaffing van de provincies aanvaard.

— Over de kwestie van de *gemeenschaps- en gewestelijke verdeelsleutels* wordt langdurig gedelibereerd.

Leo Tindemans en *Willy Claes* stellen voor :

— gewestelijke sleutel : $\frac{1}{3}$ bevolking, $\frac{1}{3}$ oppervlakte, $\frac{1}{3}$ belastingen ;

— gemeenschapsleutel : $\frac{2}{3}$ bevolking, $\frac{1}{3}$ oppervlakte,

telkens met dien verstande dat de Duitstalige bevolking niet wordt gerekend bij de Franstalige en dat de Nederlandstalige bevolking wordt aangevuld met 20 % Vlaamse Brusselaars. Inzake oppervlakte worden de Oostelijke kantons evenmin bij Wallonië gerekend.

Vooraf het PSC-duo *Georges Gramme - Charles-Ferdinand Nothomb* sputteren tegen. Het bord wordt er bij gehaald. Een hele reeks andere voorstellen van verdeelsleutel wordt gedaan, waarbij *Wilfried Martens* een actieve rol speelt. Tenslotte wordt de formule Tindemans-Claes aanvaard.

Zondag, 22 mei.

Brussel (I)...

15 u 00. — De plaats van de *Vlamingen in de Brusselse gewestelijke organen* blijkt al dadelijk een teer punt te zijn.

Lucien Outers vindt het stelsel van de « quasi-pariteit » niet aanvaardbaar, maar is wel bereid aan de Vlamingen in het uitvoerend college echte bevoegdheden te garanderen. *Léon Defosset* van zijn kant laat doorschineren dat een soort van dubbele (Nederlandse en Franse) investituur mogelijk is.

De *Vlaamse delegatie*, als geheel, doet dan een voorstel :

- ééntalige lijsten ;
  - het uitvoerend college wordt gekozen door de meerderheid in de raad ; de Nederlandse resp. Franse leden moeten een meerderheid hebben in hun taalgroep ;
  - alarmbel in de raad ;
  - het uitvoerend college beslist met een dubbele meerderheid voor de aangelegenheden, waarvoor het advies van de gemeenschapscommissies vereist is ;
  - verzekerde Vlaamse aanwezigheid in het uitvoerend college ;
  - behoud van de cultuurcommissies als emanatie van de taalgroepen in de gewestraad.
- Na een schorsing vraagt *André Cools* ook op het nationaal vlak de dubbele investituur in de stellen, evenals in de mogelijkheid te voorzien een minister in de minderheid te doen stellen door zijn taalgroep. Het gesprek stukt en leidt naar een nieuwe schorsing, om de Franstalige delegatie de mogelijkheid te bieden overleg te plegen.
- Bij de hervatting kondigt *André Cools* een oplossing aan ; maar eerst wenst hij over de *begrenzing* te praten.

Lucien Outers gaat uit van de vaststelling dat de Vlamingen van geen volksraadpleging willen horen. Daarom is hij bereid wetenschappelijke criteria, zoals de verkiezingsuitslagen van de exclusief Franstalige lijsten in het randgebied, te aanvaarden. *Outers* beklemtoont dat hij ermee akkoord gaat dat de grenzen van de gewesten voor eens en altijd moeten worden vastgelegd in de grondwet.

Aan Vlaamse zijde staat men op het standpunt dat aan de verfransing in het randgebied een einde moet komen, dat in de discussie hooguit over de zes faciliteitengemeenten kan worden gesproken.

Aan Franstalige zijde dringt men aan op gebiedsuitbreiding en/of uitbreiding van het faciliteitenstelsel.

Het gesprek loopt uit tot half twee 's nachts, met ontelbare schorsingen, zonder enig resultaat.

Maandag, 23 mei.

Brussel (II)...

11 u 30. — De Vlaamse onderhandelaars beraden zich eerst afzonderlijk. *Hugo Schiltz* wil nu niet langer over de begrenzing van Brussel onderhandelen, maar pas over vijf jaar via een referendum uitsluitend in de zes randgemeenten met faciliteiten. De Vlaamse onderhandelaars van de andere partijen lopen niet warm voor dit voorstel, omdat zulks het FDF en de VU in een dubbelzinnige positie brengt: enerzijds bondgenoten in de regering, maar anderzijds tegenstanders in de randgemeenten, waar de taalsrijd heftiger dan ooit zal worden gevoerd gedurende vijf jaar.

Willy Claes stelt voor te onderhandelen op grond van het socialistisch akkoord, d.w.z. over de grondwettelijke afbakening van Brussel en over beperkte en evenwichtige grensaanpassingen binnen de zes faciliteitsgemeenten.

Inmiddels circuleert een « *plan-Persoons* » waarbij op grond van de verkiezingsuitslagen zowat 60.000 inwoners uit het randgebied bij Brussel zouden worden gevoegd.

— De Franstalige delegatie heeft geen bezwaar tegen een *grondwettelijke vastlegging van de gewestgrenzen*. Tijdens de overgangperiode kunnen ze al worden opgenomen in de uitvoeringswetten van grondwetsartikel 107-4.

— De discussie over de *grenscorrecties* in en rond Brussel wordt dan aangepakt. *Wilfried Martens* en *Paul de Keersmaeker* vragen of de Franstaligen akkoord gaan met beperkte, evenwichtige en wederkerige aanpassingen, bijvoorbeeld op grond van het socialistisch vergelijk.

Lucien Outers vindt dat de Franstaligen hun deel van de toegevingen al hebben gedaan, nl. de persoonsgebonden materies en de gemeenschapscommissies; de Vlamingen moeten nu over de brug komen.

Tot besluit van een vrijblijvend gesprek vraagt *Wilfried Martens* of de Franstaligen met een concreet voorstel voor de dag willen komen.

Volgens *Charles-Ferdinand Nothomb* en *Georges Gramme* moet in de praktijk worden gepraat over de zes faciliteitsgemeenten en vier wijken daarbuiten.

Hugo Schiltz repliceert dat het onmogelijk is buiten de faciliteitengemeenten te treden.

Leo Tindemans stelt voor de discussie aan te vatten binnen het kader van de zes faciliteitengemeenten.

Léon Defosset geeft een overzicht van de Franstalige bevolking in de faciliteitengemeenten; naar zijn mening komen Kraainem (65 % Franstalige stemmen), Wezembeek-Oppem (60 %) en Linkebeek (55 %) in aanmerking voor integrale inlijving bij Brussel. *Hugo Schiltz* verzet zich tegen deze referendum-redenering. Volgens *Wilfried Martens* en *Willy Claes* kan alleen zinnig worden geredeneerd op kaarten en op grond van objectieve criteria. Volgens Claes is de context: grenscorrecties binnen de zes faciliteitengemeenten; aanhechting van wijken daarbuiten op voorwaarde van wederkerigheid.

Lucien Outers is bereid op kaarten te werken.

20 u 30. — Het is half negen 's avonds. De vergadering wordt geschorst. De *formateur* gaat verslag uitbrengen bij de Koning. Daarna staat hij de pers te woord. Hij toont zich *erg pessimistisch*.

« Wij discussiëren nu sedert dagen over de grenzen van de gewesten, zegt hij, en toen ik het Egmontpaleis verliet was op dat punt nog geen toenadering te bespeuren. » — « Er moet eens een einde aan komen, men kan niet eeuwig verder gaan zo, ik moet op een bepaald moment kunnen vaststellen of ja dan neen een akkoord mogelijk is. » — « Als ik zie dat er nog een kans is dan ben ik bereid iets verder te gaan dan 12 uur vannacht, maar ik kan niet de schijn in het leven houden dat men zonder tijdgrens kan verder gaan met discussiëren. »

— Tijdens de schorsing laat *Wilfried Martens* de kaarten aanrukken die bij het beraad Claes-Moreau-Leysen (« principes voor een communautair akkoord », januari 1976, zie *Res Publica*, XIX, 1977, p. 167) waren opgesteld. Op basis van deze kaarten wordt door de Vlaamse onderhandelaars een plan opgemaakt dat voorziet in *grensaanpassingen* in Wemmel en Wezembeek-Oppem (betrekkelijk belangrijk), Linkebeek (gering), Sint-Genesius-Rode (gering), Kraainem (zeer gering) en Drogenbos (zeer gering) en in een eventuele ruil van Baal tegen Haren. De Vlaamse onderhandelaars beschouwen dit plan als het absolute maximum. Er wordt afgesproken de *formateur* na zijn terugkeer van het Paleis te verzoeken dit plan voor te leggen aan de Franstalige delegatie.

Charles-Ferdinand Nothomb wijst het plan dadelijk af. Hij eist de integrale aanhechting van de zes faciliteitengemeenten op, plus enkele wijken daarbuiten.

Wilfried Martens onderstreept dat de operatie van de grenscorrecties beperkt moet zijn; er kan geen sprake zijn van aanhechting van gehele

gemeenten. Waarom niet toegeven dat de formule van de grenscorrecties uitzichtloos is (zie Steenokkerzeel, Lambermont) en waarom niet liever werken aan het toekennen van culturele garanties aan de Franstaligen, zoals de Franstaligen zelf hebben gesuggereerd?

André Cools wijst deze laatste formule af: hij wil een regeling betreffende het grondgebied.

Leo Tindemans constateert de mislukking van het beraad over Brussel en wil ermee ophouden.

Wilfried Martens wil morgen zijn partijinstanties raadplegen en daarop weer aan tafel gaan zitten. Ook *André Cools* en *Charles-Ferdinand Nothomb* willen doorgaan met de besprekingen. *Willy Claes* doet een oproep tot de formateur niet op te geven, zoniet beleven wij een crisis van het regime.

Uiteindelijk geeft *Leo Tindemans* toe.

— Tijdens de daaropvolgende schorsing gaan *Lucien Outers*, *Wilfried Martens* en *Hugo Schiltz* samen zitten, om na te gaan of er geen uitweg is in formule van de zgn. *culturele garanties over Franstaligen in het Brussels randgebied*. Tijdens het Lambermont-beraad was er, op suggestie van de Franstaligen, op zeker ogenblik sprake van een *recht tot inschrijving* in een Brusselse gemeenste voor fiskale, juridische en electorale zaken. Outers brengt dit recht opnieuw ter sprake en vraagt daaraan een stelsel van gemeenschapscommissies naar Brussels voorbeeld vast te koppelen. Dit eenmalige inschrijvingsrecht zou worden toegekend aan Franstaligen in de zes faciliteitengemeenten en in enkele Vlaamse gemeenten en wijken (het Voor, Zellik, Strombeek-Bever, Sint-Stevens-Woluwe, Overijse, Beersel). Martens en Schiltz vragen Outers diens voorstel voor te leggen aan de Franstalige onderhandelaars en het met het oog op de plenaire vergadering op papier te zetten. De overige Vlaamse onderhandelaars worden door Martens ingelicht.

03 u 15. — Uit naam van de Franstaligen doet *Lucien Outers* een geschreven voorstel, gestoeld op bereikte afspraken tijdens de Lambermont-onderhandelingen inzake het *inschrijvingsrecht*, gecombineerd met een *waarborgensysteem* voor de Franstaligen naar analogie met dat voor de Vlamingen in Brussel (gemeenschapscommissies).

Alle deelnemers zijn het dadelijk eens.

Meteen wordt het *Brussels gewestelijk uitvoerend college* aangepakt. *Léon Defosset* geeft lezing van een ontwerp tekst die aanvaard wordt. Dit houdt in: eentalige lijsten, alarmbel, algemene voorgedij op OCMW's en gemeenten, dubbele meerderheid bij beroep van de gemeenschapscommissies, behoud van de cultuurcommissies, verkiezing van de leden van het executief per taalgroep, bevoegdheidsregeling voor de leden van het

uitvoerend college, minimum twee Nederlandstalige en maximum vijf Franstalige leden van het college, aangevuld met twee culturele adjuncten, collegiale besluitvorming, extra-dotatie voor Brussel.

04 u 00. — Afspraak wordt gemaakt voor dinsdag 24 mei om 17 u voor lezing van de teksten.

Dinsdag, 24 mei.

Egmontpakt is geboren!

19 u 00. — De lezing van de tekst van het gemeenschapspakt wordt verlaat doordat de BSP-voorzitters worden opgehouden in hun partijbureau, waar Jos van Eynde, Wim Geldolf en in mindere mate Roger Dewulf gekant zijn tegen het akkoord.

Charles-Ferdinand Nothomb werpt meteen op dat het *Europese lijsten- en zetelverdelingsprobleem* niet is opgelost. Hij wil een *gelijke opdeling* over een Nederlandse en een Franse lijst. Hij wordt daarin bijgevallen door *Lucien Outers*, terwijl de anderen voor een 13-11-verhouding opteren op grond van één lijst per gemeenschap en drie kiesdistricten, waarbij de inwoners van het Brussels district de keus hebben tussen de N- of de F-lijst. Uiteindelijk leggen Nothomb en Outers zich neer.

Wat de *splitsing van het kiesarrondissement Brussel* betreft is er een eenparig akkoord dat de invoering van het inschrijvingsrecht de splitsing impliceert.

Woensdag, 25 mei.

Program afgerond.

14 u 00. — De hele dag wordt gependeed aan een laatste bespreking van het sociaal-economisch-budgettair en algemeen dokument. Het sociaal en begrotingsluik lokt nog enige discussie uit. Vooral het begrotingstekort, en de maatregelen om het weg te werken, vormen een moeilijke hindernis. In de nachtelijke uurtjes wordt een akkoord bereikt.

Enkele andere punten worden nog behandeld. Zo de steun aan de dagbladpers, de waterverdragen, de repressie en de universitaire expansie.

Vrijdag, 27 mei.

FDF ja.

23 u 00. — De algemene raad neemt het voorstel van regeerprogram zonder al te veel weerstand aan : 118 ja, 36 neen, 14 onthoudingen.

Zaterdag, 28 mei.

PSC : ja.

12 u 00. — Zonder al te veel moeite wordt het regeerprogram door de verruimde partijraad, bijeengekomen in Brussel, aangenomen : 162 ja, 18 neen, 14 onthoudingen.

CVP : ja.

13 u 00. — In Gent keurt het CVP-congres het regeerprogram goed. Enkele afgevaardigden sputteren tegen met betrekking tot het gemeenschapsakkoord. De uitslag luidt : sociaal-economisch luik : unaniem ja, minus 3 ; gemeenschapspakt : 507 ja ; 151 neen ; 20 onthoudingen.

VU : ja.

18 u 00. — De partijraad kent een lange dag van vergaderen. Vooral de Brusselaars en de Vlaamse Brabanders verzetten zich tegen het pakt. Voor de deur van het partijhoofdkwartier wordt onafgebroken gemanifesteerd tegen het pakt. Uiteindelijk wordt er gestemd : 62 ja, 31 neen.

Zondag, 29 mei.

BSP : ja.

13 u 00. — Als laatste in de rij buigt het BSP-congres zich over het regeerprogram. Er is heel wat kritiek op het sociaal-economisch luik ; voor vele Vlamingen is het gemeenschapspakt moeilijk te verteren. Uitslag van de stemming : 821 ja, 26 neen, 6 onthoudingen.

Derde deel : HET KABINET KRIJGT GESTALTE

Maandag, 30 mei.

Het gebinte.

14 u 00. — Eerste zorg is het eens worden over het geraamte van de toekomstige regeringploeg. Met de gewestvorming in het verschiet moet nu al rekening worden gehouden met een aantal nieuwigheden en problemen, zoals de voorlopige gewestelijke kernkabinetten, de Duitse instellingen, de voorzitters van de raden, de rol en het latere lot van de

ministers voor de hervorming van de instellingen en de cultuurministers. *Leo Tindemans* ziet de voorlopige gewestelijke kernkabinetten samengesteld als volgt :

- Vlaams minister (CVP), staatssecretaris adjunct voor economische zaken (BSP of CVP), staatssecretaris adjunct voor sociale zaken (CVP of BSP) ;
- Brussels minister (FDF), staatssecretaris adjunct voor economische zaken (VU of PSC), staatssecretaris adjunct voor sociale zaken (PSC of VU) ;
- Waals minister (PSB), staatssecretaris adjunct voor economische zaken (PSC of PSB), staatssecretaris adjunct voor sociale zaken (PSB of PSC).

In de definitieve fase verdwijnen de drie voorlopige gewestelijke kernkabinetten. De drie ministers verliezen hun titel van Vlaamse, Waalse of Brusselse zaken, maar behouden hun andere bevoegdheden. Twee adjuncten voor cultuur treden in de plaats.

De stam van de regering bestaat uit 23 ministers, te verdelen volgens het stelsel Dhont, d.w.z. eerste-minister (CVP), 6 CVP, 3 BSP, 2 VU, 6 PSB, 4 PSC en 1 FDF.

André Cools vindt dat het FDF slecht is vertegenwoordigd met maar één minister. *Willy Claes* wil dat de socialistische partij als één geheel wordt beschouwd bij de portefeuilleverdeling.

Hugo Schiltz pleit voor evenredigheid binnen elke gemeenschap.

André Cools doet een tegenvoorstel : 25 ministers en 1 staatssecretaris.

Rekening houdend met de zes adjuncten in de overgangsperiode zou het regeringsskelet er zo uitzien :

- 7 CVP (+ 1 voorlopige staatssecretaris + 1 definitieve staatssecretaris)
- 5 PSC (+ 2 voorlopige staatssecretarissen)
- 4 BSP (+ 1 voorlopige staatssecretaris)
- 5 PSB (+ 1 voorlopige staatssecretaris)
- 2 VU (+ 1 voorlopige staatssecretaris)
- 2 FDF

Totaal : 16 CVP-PSC, 11 BSP-PSB, 3 VU en 2 FDF.

In de definitieve fase is de verdeling : 13 CVP-PSC, 10 BSP-PSB (+ 1 cultuuradjunct), 3 VU (+ 1 cultuuradjunct), 2 FDF.

Daaraan koppelt *Cools* meteen de verdeling van de voorzitterszetels van het parlement en de raden ; zijn voorstel : Kamer : PSB ; Senaat : CVP ; Nederlandse Cultuurraad : VU ; Franse Cultuurraad : PSC ; Vlaamse gewestraad : BSP ; Brusselse gewestraad : FDF ; Waalse gewestraad : PSC.

Wilfried Martens kan akkoord gaan met de toewijzing van twee voorzitterszetels aan de PSC, op voorwaarde dat de CVP compensaties vindt in de staatssecretariaten.

Léon Defosset vindt dat zijn partij er bekaaid uitkomt bij de verdeling van de voorzitterszetels; hij eist het voorzitterschap van de Franse Cultuurraad op.

Uiteindelijk raken de onderhandelaars akkoord op volgend schema :

	CVP	PSC	BSP	PSB	VU	FDF
nat. ministers	7	5	4	5	2	2
gewest. ministers	1	1	1	2	1	—
voorl. staatssecr.	1	—	1	1	—	—
definit. staats.	1	—	—	—	—	—
cultuuradjuncten	—	—	—	—	1	1
voorzitters	1	2	1	1	1	1

In de overgangperiode is de verdeling dan zo :

CVP (10 + 1 voorzitter) — PSC (6 + 2 vz)	: 16 + 3 voorzitters
BSP (6 + 1 vz) — PSB (8 + 1 vz)	: 14 + 2 voorzitters
VU	: 3 + 1 voorzitter
FDF	: 2 + 1 voorzitter

En in de definitieve periode :

CVP (9 + 1) — PSC (5 + 2)	: 14 + 3 voorzitters
BSP (5 + 1) — PSB (6 + 1)	: 11 + 2 voorzitters
VU	: 3 + 1 voorzitter
FDF	: 3 + 1 voorzitter

Over de ruil tussen het FDF en de PSC van het voorzitterschap van de Brusselse gewestraad en de Franse cultuurraad is geen duidelijke afspraak gemaakt, maar de PSC schijnt hem te aanvaarden.

De wals der portefeuilles.

Over de benaming en de bevoegdheid van de ministeriële departementen raken de onderhandelaars het snel eens. De discussie begint pas bij de *verdeling van de portefeuilles*.

De VU is kandidaat voor justitie en buitenlandse handel; het FDF voor nationale opvoeding (F) en Brusselse zaken-PTT. De BSP vraagt alvast nationale opvoeding (N). De PSC kandideert voor nationale opvoeding (F), cultuur (F), economische zaken, openbare werken of verkeer en institutionele hervormingen (F); de CVP heeft belangstelling voor het eerste-ministerschap, ontwikkelingssamenwerking, economische zaken, verkeer, cultuur (N), volksgezondheid en leefmilieu, landbouw en midden-

stand, begroting (staatssecretariaat) en buitenlandse handel (id.). De BSP-PSB eist het vice-premierschap op en verzet zich tegen de « honger » van de christendemokraten. De formateur aanvaardt geen « vice-premierspion ».

Dinsdag, 31 mei.

Portefeuilles.

14 u 00. — *Leo Tindemans* doet bij de aanvang van de vergadering een ander voorstel :

regering : 21 ministers, 4 nationale staatssecretarissen, 2 cultuuradjuncten, 6 gewestelijke staatssecretarissen (10 CVP ; 4 BSP ; 4 VU ; 6 PSC ; 6 PSB ; 3 FDF) ;

raadsvoorzitters : 1 CVP ; 1 BSP ; 1 VU ; 2 PSC ; 1 PSB ; 1 FDF.

Willy Claes verwerpt dit voorstel als totaal onaanvaardbaar. Hij weigert het zelfs als discussiebasis.

Na een schorsing van de vergadering doen de socialisten op hun beurt een voorstel :

CVP : 6 ministers, 2 nat. staatssecr., 1 gewest. staatssecr., 1 voorzitter
= 9 + 1 ;

PSC : 4 ministers, 0 nat. staatssecr., 1 gewest. staatssecr., 2 voorzitters
= 5 + 2 ;

BSP : 4 ministers, 1 nat. staatssecr., 1 gewest. staatssecr., 1 voorzitter
= 6 + 1 ;

PSB : 5 ministers, 1 nat. staatssecr., 2 gewest. staatssecr., 1 voorzitter
= 8 + 1 ;

VU : 2 ministers, 1 cultuuradjunct, 1 gewest. staatssecr., 1 voorzitter
= 4 + 1 ;

FDF : 2 ministers, 1 cultuuradjunct, 0 gewest. staatssecr., 1 voorzitter
= 3 + 1.

Totaal : 23 ministers, 4 nationale staatssecretarissen, 2 cultuuradjuncten, 6 gewestelijke staatssecretarissen.

Opnieuw wordt de zitting geschorst. De vijf uur durende onderbreking wordt benut voor drukke pendeldiplomatie tussen de christendemokratische en de socialistische delegatie. Uiteindelijk wordt het socialistisch schema « voorlopig » aanvaard.

Dan volgt de tweede ronde over de portefeuillevverdeling. De delegaties maken elk hun verlanglijstje bekend. De VU heeft ondermeer een oogje op justitie en het FDF laat zijn keus vallen op binnenlandse zaken en

nationale opvoeding. Dit leidt tot ernstige moeilijkheden, omdat enerzijds ook de PSC deze laatste twee departementen begeert, en anderzijds het Hof bezwaar maakt tegen de toewijzing van binnenlandse zaken en justitie aan de gemeenschapspartijen. Bovendien schijnt niemand belang te stellen in pensioenen-leefmilieu.

Na een avondschorsing (de formateur woont op het Paleis een diner ter ere van president Kaunda bij) verklaart de VU zich akkoord met de departementen buitenlandse handel en wetenschapsbeleid. Het FDF wordt PTT-Brusselse zaken en pensioenen-leefmilieu aangeboden, maar het wijst deze regeling af. Het is twee uur in de morgen als *Léon Defosset* nogmaals nationale opvoeding opeist, maar zijn aanspraak op binnenlandse zaken laat vallen ; als tweede departement wil hij PTT-Brusselse zaken ; het voorzitterschap van de Franse cultuurraad zou dan de PSC toevallen. De zitting wordt daarop opgeheven.

Woensdag, 1 juni.

Nog immer portefeuillevdeling.

12 u 00. — De formateur resumeert de situatie : *het FDF en de PSC staan beide op nationale opvoeding (F)*. De PSC wil niet toegeven, omdat ze meent volgens het stelsel Dhont recht te hebben op 5, in plaats van 4 ministers.

Daarop ontstaat een *crisissituatie*. *André Cools* maant de PSC haar eisen te milderen. *Leo Tindemans* dreigt op te geven.

Na een schorsing doet de formateur een nieuw voorstel : er komt slechts één (in plaats van zes) staatssecretaris. De verdeling is dan :

CVP : eerste-minister ; financiën, verkeer, volksgezondheidleefmilieu, cultuur-Vlaamse zaken, justitie ; begroting, institutionele hervorming (N) ; voorzitter senaat.

PSC : tweede vice-eerste-minister-landsverdediging, sociale voorzorg, nationale opvoeding (F), landbouw-middenstand ; voorzitter Franse cultuurraad en voorzitter Waalse gewestraad.

BSP : economische zaken, nationale opvoeding (N), binnenlandse zaken, pensioenen ; Vlaamse sociale zaken-adjunct economische zaken ; voorzitter Vlaamse gewestraad.

PSB : eerste vice-eerste-minister-openbaar ambt, cultuur (F), buitenlandse zaken-Brusselse sociale zaken, arbeid en tewerkstelling, openbare werken-Waalse zaken ; institutionele hervormingen (F) - Waalse streekeconomie (verdwijnt na invoering van de gewestvorming) ; voorzitter kamer.

VU : wetenschapsbeleid, buitenlandse handel ; cultuur (N) - Brusselse sociale zaken ; voorzitter Nederlandse cultuurraad.

FDF : PTT-Brusselse zaken, ontwikkelingssamenwerking ; cultuur (F) ; voorzitter Brusselse gewestraad.

De moeilijkheden met de PSC blijven bestaan : *Charles-Ferdinand Notbomb* is van oordeel dat in vergelijking met het FDF zijn partij te weinig gewicht in de schaal legt. *Leo Tindemans* en *Wilfried Martens* vragen het FDF en de PSC onderling het voorzitterschap van de Waalse cultuurraad te ruilen met de cultuuradjunct. Beide weigeren.

18 u 30. — De formateur gaat verslag uitbrengen bij de Koning. Aan de pers zegt hij dat de onderhandelaars *zeer dicht bij de breuk* staan.

Na zijn terugkeer zijn de wederzijdse standpunten niet tot elkaar genaderd. Een voorstel van *Leo Tindemans* om de cultuuradjuncten pas in een later stadium in te voeren, wordt door de VU en het FDF afgewezen. De formateur wijst er op dat het FDF goed is bediend. *André Cools* haalt uit tegen de PSC die net als in het verleden boven haar stand wil blijven leven.

20 u 40. — De formateur en PSC-voorzitter Gramme houden een afzonderlijk beraad. Na afloop deelt *Leo Tindemans* mee dat *de PSC zich neerlegt* bij de regeling. De namenlijst wordt meteen definitief vastgelegd. Eedaflegging morgen namiddag.

Donderdag, 2 juni.

De PSC mokt.

16 u 00. — Het Hof publiceert de lijst van de ministeriële kabinetten en hun titularissen.

17 u 30. — In het *comité directeur van de PSC* stelt *Charles-Ferdinand Notbomb* zijn *veto* tegen de portefeuillevreiding. Hij beweert niet te hebben ingestemd met het akkoord dat gisteravond tussen de formateur en voorzitter *Georges Gramme* werd bereikt. Hij vraagt het Comité directeur hem te steunen.

De vier aangezochte PSC-ministers wordt verbod opgelegd de eed af te leggen. *Paul vanden Boeynants* brengt de formateur op de hoogte van deze nieuwe wending.

De formateur verzoekt daarop de Koning van zijn opdracht te worden ontlast. De Koning houdt zijn antwoord in beraad.

20 u 00. — In een communiqué verduidelijkt het PSC-bestuur zijn standpunt : de PSC kan niet aanvaarden dat ze wordt uitgesloten van de voornaamste taken die de volgende regering moet waar maken (economische heropleving, hervorming van de instellingen en verantwoordelijkheid op het niveau van de Franstalige gemeenschap).

Op initiatief van Wilfried Martens komt er op het kabinet van minister Chabert een contact tot stand tussen de formateur in de PSC'ers Hansenne, Gramme en Desmarets. Tindemans tracht de PSC ervan te overtuigen dat haar invloed in de regering niet is te veronachtzamen.

Vrijdag, 3 juni.

De PSC draait bij.

09 u 00. — Tijdens de ochtend wordt er onafgebroken vergaderd op de zetel van de PSC. Georges Gramme, en de aangezochte ministers Paul vanden Boeynants, Alfred Califice en Joseph Michel trachten het bestuur, in eerste instantie Charles-Ferdinand Nothomb, tot rede te brengen.

Dat schijnt pas te lukken nadat de aangezochte ministers hebben aangekondigd dat ze het partijveto desnoods naast zich leggen. Aan de formateur melden Vanden Boeynants, Califice en Michel dat ze bereid zijn de eed af te leggen.

Eedaflegging.

17 u 00. — Charles-Ferdinand Nothomb geeft toe. De regeringsploeg wordt ingezworen.

In zijn toespraak maant het Staatshoofd :

« Ik wil vergeten wat in deze incidenten de Kroon kan getroffen hebben. Ik plaats mij in een breder perspectief wanneer ik met klem de noodzaak onderstreep dat allen de spelregels zouden eerbiedigen. Indien wij geen gedragscode naleven, die ingegeven wordt door onze grote grondwettelijke en democratische principes, gaan wij een sombere toekomst tegemoet. »

Summary : The formation of Mr. Tindemans' fifth cabinet.

In a day by day analysis, the cabinet-formation leading to the fifth Tindemans cabinet in Belgium is traced, using information gathered from talks with the main participants, and also making use of their personal notes.

This « diary » consists of three parts : the first part concerns the partner-choice : the coming into the cabinet of the so-called « regional parties » (Volksunie and FDF) and the socialists, and the disappearance of the liberals ; the second part concerns the negotiations about the government-program proper, which resulted in an agreement about state-reform ; the third part relates the distribution of ministerial portfolios.

